

HOGYAN MESÉLHETŐ EL EURÓPA TÖRTÉNETE?*

KEITH LOWE

Tegyük fel a kérdést: hogyan lehet úgy elmondani Európa történelmét, hogy az egyszerre magával ragadó és pontos is legyen? A történelem és az emlékezet, bár szorosan kapcsolódik egymáshoz, mégsem ugyanaz. Amikor kéz a kézben járnak, akkor mindenki boldog. De amikor nem így történik, akkor nagy bajban vagyunk.

SZEMÉLYES EMLÉKEZET

Több mint tíz évvel ezelőtt könyvet írtam Hamburg 1943-as bombázásáról.¹ Ez egy rendkívül vitatott kérdés mind Nagy-Britanniában, mind pedig Németországban. A történet brit olvasata az egyik legnagyobb hőstettéről szól. A II. világháború során ugyanis a fegyveres erők közül a brit pilóták szenvedték el a legnagyobb veszteségeket. Annak az esélye, hogy egy bombázó személyzete úgy ússza meg a háborút, hogy ne lőjék le, kevesebb volt, mint egy a kettőhöz. Különös bátorságra volt ezért szükség ahhoz, hogy éjszakáról éjszakára átrepüljenek Németország felett, tudva azt, nem biztos, hogy élve hazatérnek. A történet német narratívája ugyanakkor valóságos horrorról árulkodik. Hamburg bombázása az Európát érő bombázások közül messze a legsúlyosabb volt. A bombák hatására pusztító tűzvész olyan hatalmas volt, hogy el sem lehetett előle menekülni. Gyermekeket tűzbe taszító, hurrikán erejű szél söpört végig az utcákon. A levegő olyan forró volt, hogy az utak is megolvadtak. A menekülni próbáló emberek pedig az útban ragadtak, és állva égtek meg.

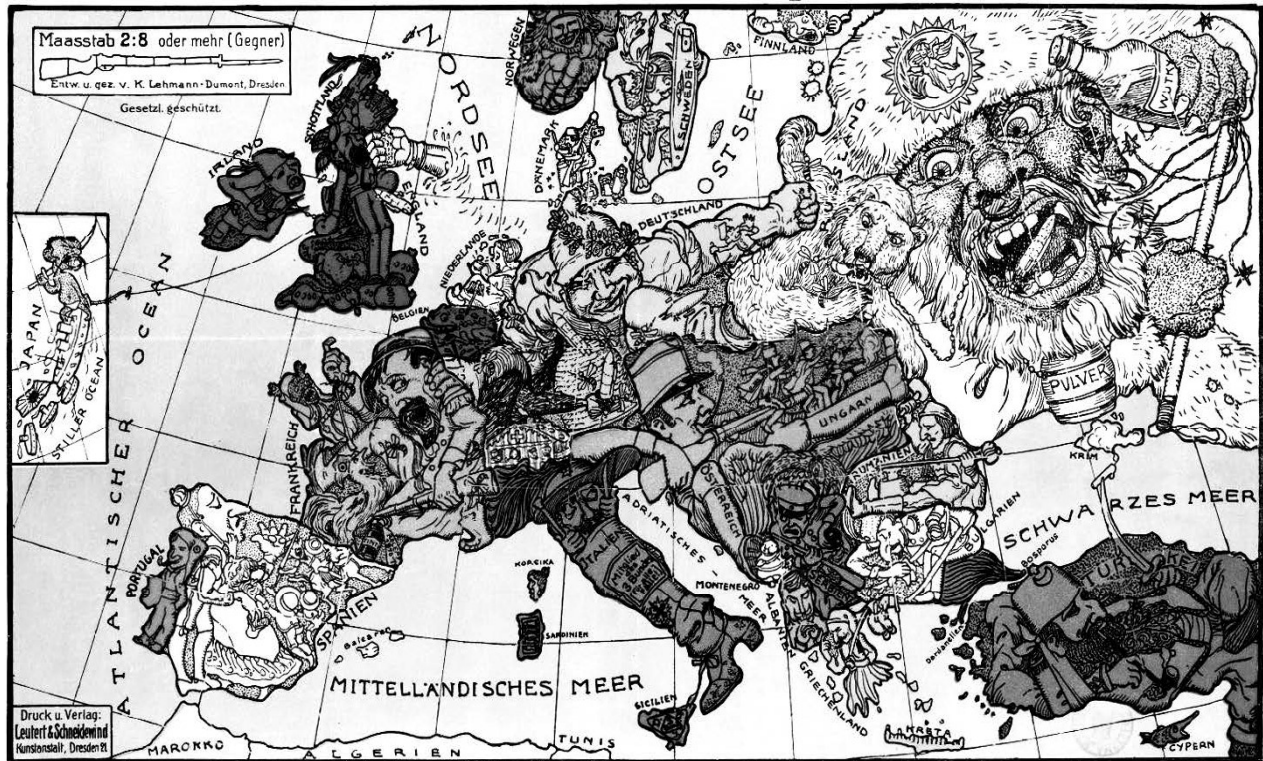
A történet német és brit olvasata között áthidalhatatlanul nagy a különbség. Különösen nehéz erkölcsi igazolást találni a brit bombázásokra. A britek szándékosan törekedtek Németország terrorizálására, de csak azért, mert azt gondolták, hogy így megtörhetik a német morált, és a háború hamarabb érhet véget. Másként fogalmazva őszintén hittek abban, hogy hosszú távon kevesebben fogják életüket veszíteni. Ez a tévedésük a háború nagy tragédiái közé tartozik.

Történelemkönyvet írtam, így azokat a kérdéseket vizsgáltam meg, amelyek a történészek általában véve megvizsgálják. Ezért ellátogattam London és Washington levéltáraiba, de emellett elmentem Hamburg és Koblenz levéltáraiba is. Interjút készítettem több tucat olyan brit és amerikai pilótával, akik részt vettek a bombázásokban; ugyanakkor több tucat olyan német civil is

* A Firenzében rendezett, *Hogyan meséljük el Európa történetét?* című konferencián 2018. december 3-án elhangzott előadás szerkesztett változata, amely itt jelenik meg először. (A Szerk.)

¹ Keith Lowe: *Inferno. The Fiery Destruction of Hamburg, 1943*, Scribner, New York, 2007.

Humoristische Karte von Europa im Jahre 1914.

Deutschland. Der deutsche Michel hat über seine Züpfelzüge den Kriegskrieg genötigt und reißt und eßet sich mit alter Kraft, hat den Franzosen bereits am Kniegeißel und verliert den russischen Bären gehend das Fell. Der Reichshäcker läßt aus dem deutschen Bienenkorb seine Bienen in überraschender Zahl auf die Feinde los. — **Osterreich-Ungarn** kämpft schwach gegen Rußland und Serbien und tritt Montenegro auf den Rücken. Begeißelt und stetig reißt alle seine Völker dem russischen Popanz auf den Leib. — **Frankreich** im Rücken der Engländer um Hilfe, seine Türken bitten um Pardon, während der gallische Hahn nach dem Rezept von 1871 von Siegen achzt. — **Italien** mit der Kokarde „Friedensengel“ reißt sein Maul geküßelt auf, um Deutschland und Österreich anzuverhüllen, schwingt die Wasky Plunder und die Revolutionsgefelle, während die deutschen „Insekten“ ihm auf den Rücken Zehn Billionen und den Giftkuchen ausbreiten. Der russische Bär, welchen nach dem deutschen Bienenkorbe gelästet, wird von den Bienen vertrieben, während der Polk über den Buckel herüberreißt und Finnland nach einem Hebräer reißt. — **England**, nachdem es nach Ägypten zur Kriegserklärung veranlaßt, macht auf seinen Geliebten Irland zum ersten Mal Bekanntschaft mit der grünen Tanne. Die indische Schlange vertritt seiner Heilige Lohschweine und irrt nach dem gelben Stink zu durchzuziehen. — **Belgien**, dessen Bevölkerung sich als gelbe Kriecherin, ist bereits von dem deutschen Stoppel und dem deutschen Stoppelung erwacht zu werden. — **Serbien**, das mit seiner Mostbeim die Wölling entzännt, kriecht sich, an beiden Seiten von schmerzlichen Bienenstichen gepöckelt. — **Montenegro**. Der dicke Mann kriecht verblüfft gegen Deutschland und Österreich. — **Spanien**. Der dicke Mann kriecht verblüfft gegen Deutschland und Österreich. — **Portugal** selbst sich gegen die Kriegserklärung an Spanien an. — **Holland** wird unendlich vom Pröckel geißelt, indem ihm eine verrotte Bombe in die Käse-Lause fällt. — **Dänemark** sorgt fleißig für Futterlieferungen nach Deutschland, die Japanstöße von 1904 hat Schutzvorkriegung. — **Norwegen**, ein Fremdenfreund und Hängeklau am Boot. — **Schweden** beobachtet stetig und gerüstet die Vorgänge in Rußland. — **Die Schweiz** sitzt dem Westwind im alle Böhgenkriech zu und bietet bereits ein Axt für obdunkel russische Trümpfer. — **Rumänien** schlachtet sich stetig sein Schwanz. — **Bulgarien** weicht stetig seinen vom Frankreich noch Bögen Selbst ab. — **Griechenland** mit dem stolzen Stab der Fiedel überlegt sich, was sich mit seinen Völkern. — **Albanien**. Die „Kommission“ verliert abermitt in ihrem Teufel. — **Turkei**. Der im Balkenring vorwärtigen Sultan reißt sich auf seinem Kronenlager aus, ist aber nicht begeistert. Rußland ein Licht ausstrahlen, welches auch das russische Pulverfeld zur Explosion bringen würde. — **Japan** wird von England auf das europäische Kriegespiel gezogen und treibt seine Raubzähne gegen Deutschland.

Testvérháború
– Szatirikus térkép
az I. világháború elején
(Karl Lehmann-Dumont, 1914)
(www.flashbak.com)

meginterjúvoltam, akik a helyszínen élték át a bombázásokat. Két évet töltöttem az információk összegyűjtésével, és aztán még egy évet azzal, hogy mindezt könyvvé formáljam száz oldalnyi lábjegyzettel és melléklettel. Mindezek után jelent meg a könyv.

A megjelenést követő napokban kaptam egy levelet az egyik olyan embertől, akivel interjút készítettem. Doug Fry volt, egy brit veterán bombázópilóta. Rendkívül dühös volt azért, ahogyan leírtam, hogy mi is történt Hamburgban. Nem értett egyet azzal, ahogyan bemutattam a történet német olvasatát, mert szerinte Németországnak nincsen joga ahhoz, hogy véleményt formáljon. Ennek bizonyítékként elmesélte a saját történetét. Azt mondta, hogy nemrég egy olyan háborús megemlékezésen vett részt, ahol egy asszony lépett oda hozzá, hogy megköszönje azt, amit 1943-ban tett. Egy alacsony, idős zsidó asszony volt. Néhány perces beszélgetést követően kinyújtotta a karját és megmutatta azt a számot, amit rátetováltak. Nyilvánvalóan koncentrációs táborban volt. Azt mondta neki, hogy „köszönöm, hogy visszaadta az életemet”. Ez azonban nem történelem, hanem emlékezet. Történelmi perspektívából szemlélve Doug Fry történetének semmi értelme sincsen. Nincsen ugyanis történelmi kapcsolat a brit bombázások és a holokauszt között. Nagy-Britannia nem azért lépett be a háborúba, hogy megmentse a zsidókat. A bombázóparancsnokok nem bombázták le Auschwitzot, mint ahogyan azt sok zsidó szerette volna. A legtöbb koncentrációs tábor, beleértve azt is, amelyben ezt az asszonyt fogva tartották, egyáltalán nem a britek, hanem a szovjetek szabadították fel. Történelmi perspektívából szemlélve tehát ez az ember valójában semmit sem tett annak az asszonynak a megmentéséért.

De a történelem nem számít nekik, ugyanis ők egy nagyobb igazság részei. Doug Fry tudta, hogy nem ő mentette meg ezt az asszonyt. Ugyanakkor ő, éppen úgy, mint az asszony, valami nagyobbak vált a szimbólumává. Nagy-Britannia képviselője volt, az asszony pedig a zsidó túlélők képviselője. Egy másik értelemben pedig mindketten valami egyetemesebbet képviseltek. Carl

Gustav Jung azt mondaná, hogy ők a tipikus szereplői annak az ősi történetnek, amelyet valamennyien őrzünk a kollektív emlékezetünkben. A nő szemében a pilóta volt az a hős, aki megvédi a magatehetetlen asszonyt a szörnyetegtől. Perszeusz volt, míg az asszony Androméda. Ő volt Superman, míg az asszony Lois Lane.

Ez a különbség a történelem és az emlékezet között. A történelem a tények megragadására törekszik. Több szemszögből vizsgálja az eseményeket, és bizonyítékokra alapozott ítéletet kíván hozni. Ezzel szemben az emlékezetet kizárólag a történet érdekli. Erőteljes, érzelmekkel teli, illetve azoknak az embereknek az identitása határozza meg, akik átérték az eseményeket. Az emlékezet és a történelem közötti szemtől szembeni küzdelem során minden alkalommal az emlékezet kerül ki győztesen.

NEMZETI EMLÉKEZET

A saját hazámat jelenleg elárasztják az ehhez hasonló történetek. Az elmúlt években valahogy megsokszorozódtak az emlékek Nagy-Britanniában, kiváltképpen pedig a II. világháborút érintő történetek tekintetében, a II. világháború szimbólumai ma is beszivárognak a közéletbe. Például 2011-ben Vilmos herceg és Kate Middleton esküvője során II. világháborús repülőgépek szálltak át a Buckingham-palota fölött. Az ezt követő évben pedig a bombázóparancsokság tiszteletére egy új háborús emlékművet avattak fel London központjában. Valamennyi jelentős újság képviselője és maga a királynő is részt vett az ünnepségen. A győzelem napjának 70. évfordulója alkalmából, 2015-ben hasonló katonai parádé vonult keresztül Londonon. Az egyházi szertartáson ezer veterán vett részt, míg a szabadtéri koncerten angol popzenészek az 1940-es évek dalait énekelték. A 2016-ban forgalomba helyezett új ötfontos bankjegy hátoldalára Winston Churchill képét nyomtatták a leg híresebb háborús beszédeiből vett idézettel együtt. Mit is üzennek ezek a nyilvános ünnepségek és szimbólumok? Nos, üzenetük nem sokban különbözik a pilótám és a holokauszt túlélő asszony történetétől. Mi britek, hősként emlékezünk saját magunkra.

Ez tűnik ki minden olyan háborús eseményből is, amelyet emlékezés gyanánt választunk ki. Elmeséljük az angliai csatát, amelynek során a mi kis bátor légierőnk hősiesen szembeszállt a Luftwaffe erejével azért, hogy megvédje a magatehetetlen civileket. Elmeséljük Dunkerque történetét is, amelynek során a mi kis bátor vitorlásaink átszelték a csatornát, hogy megmentsek a katonáinkat a német villámháború erejétől. Elmeséljük a D-nap történetét, amelynek során a mi kis bátor hadseregünk partra szállt Normandiában, hogy kimentse a franciákat a nácik karmai közül. Nagy-Britanniát minden egyes esetben olyan perszeuszi hősként ábrázolják, aki azért veszi fel a harcot egy szörnyeteggel, hogy segítségre szorulókat mentsen meg.

A történelmet tekintve ez a történet nagyon egyszerű. De mi a helyzet a történet azon részeivel, amelyekre nem emlékezünk? És mi a helyzet a baklövésekkel és az árulásokkal? Mi történik akkor, ha Perszeusz olyannyira belemerül a szörnyeteggel való harcba, hogy véletlenül megöli Andromédát? Mi történik akkor, ha Lois Lane segítségért könyörög, de Superman nem vesz róla tudomást? De mi itt nem a történelemről beszélünk. Mi az emlékezetéről beszélünk. Az általános történet, a *hősies* történet pedig eléggé igaz. Miért is rontunk el kellemetlen részletekkel? A brit lakosság legnagyobb részét nem a történelem, hanem az emlékezet érdekli.

Nagy-Britannia nem az egyetlen olyan nemzet, ahol az emlékezet igencsak népszerűvé vált az elmúlt években. Európa sok más országában is ehhez hasonló a helyzet. Így például Lengyelországban. A saját hazámhoz hasonlóan a II. világháború Lengyelországban sem csak történelem, és nem is csak emlékezet, hanem aktuális kérdés. A régi kommunista időkben a háború *hivatalos* története nem sokban különbözött a Nyugaton ismert történettől. A Szovjetunió megmentette Lengyelországot a náciktól. Másként fogalmazva: a Szovjetunió

a II. világháború szimbólumai ma is beszivárognak a közéletbe ””

volt Perszeusz, míg Lengyelország Androméda. Ugyanakkor nem meglepő módon ez a történet 1989-től kezdődően megváltozott. Androméda karaktere ugyanis nem valami felemelő. A történetben ő egy senki – csak egy tárgy, ami felett harcolnak. Ez talán jól szolgálta a szovjetek érdekeit, akik azt remélték, hogy Lengyelország egy passzív hősnőhöz hasonlóan hálásan fog a karjaikba omlani. De a lengyelek nem voltak passzívak. Korábban sem voltak soha passzívak. A háború során egyszerre harcoltak a nácik és a szovjetek ellen – és azt követően továbbra is minden erejükkel ellenálltak. Az Andromeda-mítosz egész egyszerűen nem illik rájuk.

1989-től kezdődően a Vörös Hadsereg tiszteletére emelt, szinte valamennyi emlékművet ledöntötték vagy múzeumokba szállították Lengyelországban. Helyükre új emlékműveket emeltek, és a történelem új eseményei váltak meghatározóvá a lengyel emlékezetben. A Molotov–Ribbentrop-paktum azt a pillanatot jelentette, amikor Lengyelország szomszédai összefogtak az elpusztítása érdekében. A katyáni mészárlás pedig azt a pillanatot, amikor a szovjetek hidegvérrel mészárolták le a lengyel tiszteket. Feltámadt az Armia Krajowa legendája, amely valószínűleg a legnagyobb ellenállási mozgalomnak számított Európa megszállt területein. De itt vannak a varsói felkelés kudarcra ítélt hősei is! Végül pedig a Jaltában elkövetett árulás, amikor a Nyugat áldozat gyanánt Sztálinnak ajánlotta Lengyelországot.

Ezen emlékek egyike sem Androméda-szerepben ábrázolja Lengyelországot, de nem is Perszeusz szerepben mutatják. Összességében ez már egy másik történet. Ebben Lengyelország a mártír; Lengyelország a hős, aki annak ellenére folytatja a harcot, hogy tisztában van azzal, kudarcra ítéltetett. Lengyelország a szent, aki feláldozza magát a remény életben tartásáért; és Lengyelország a nemzet, amely 50 éven keresztül eltemetve fekszik, de 1989-ben ismét felemelkedik. Másként fogalmazva: Lengyelország Krisztus a nemzetek között.

A történelem mércéjével mérve ismét csak könnyű hiányosságokat találni ebben a mítoszban. Sok lengyel szűrte össze a levét a nácikkal és a szovjetekkel egyaránt, mint ahogyan az más országokban is megtörtént. A lengyel történelem sok részét szándékosan rekesztik ki a lengyel emlékezetből. Ugyanakkor itt nem a történelemről beszélünk. A háború emlékei Lengyelországban elég valóságosak, és egy jó és hatásos történet megalkotásához csak ez számít.

EURÓPAI EMLÉKEZET

A legtöbb európai ország hatásos történeteket vall magáénak a saját háborús szerepvállalásáról. Néha hőskölként és ellenállókként láttatják magukat. Néha pedig mártírszerepben szeretnek tetszelegni. Néha még a szörnyetegszerepet is hajlandók elvállalni. Vagy legalábbis olyan szörnyetegekként feltűnni, akik időközben megváltoztak. De mi a helyzet Európa egészével? Mi az a nagy történet, amelyet Európa megragad, amikor a múltjára emlékezik?

Európát a jelenkorban két különböző módon lehet meghatározni. Egyfelől földrajzi területként, másfelől pedig politikai egységként, ami az Európai Unió. Nemrégiben meglátogattam Brüsszelben az Európai Történelem Házát. Mély benyomást gyakorolt rám, hogy Európa ezen két felfogása egymástól szigorúan szétválasztva tekinthető meg. Egyfelől a kiállítás azokat az eseményeket és eszméket mutatja be, amelyek azon a kontinensen bontakoztak ki, amelyet Európának nevezünk. Másfelől pedig ezzel párhuzamosan lehet megtekinteni az EU fejlődésének történetét.

Elsőként vizsgáljuk meg Európát mint földrajzi területet. Európának ez a felfogása bővelkedik a történelemben, ugyanakkor az identitását tekintve nagyon gyenge. Mint azt mindannyian jól tudjuk, Európa nagyrészt görög-római örökségre épül. Ez egy olyan kontinens, amelyet a keresztény kultúra több mint ezer éven át meghatározott. Európa a felvilágosodás, valamint a világ legerősebb birodalmainak központja volt, és itt született meg a nemzetállami gondolat. Sokféle eszme fűződik Európához. De mit is jelentenek ezek, ha egymás mellé tesszük őket? Nem alkotnak igazán nagy történetet. Nem teremtenek identitást: csak az eszmék kusza halmazát jelentik.

A legelső kérdés, amelyet az Európai Történelem Házába belépve feltesz magának az ember, a legalapvetőbb: „Mi Európa?” Mint amikor valaki a kó-mából ébred, és megkérdezi: „Ki vagyok én?” Európaiakként az identitásunk megtalálásáért küzdünk, mert közös emlékezetünk rendkívül homályos és ellentmondásos.

Még ha emlékezetünk kellően éles, akkor is nehéz értelmet adni mindennek. Vegyük például a II. világháború emlékét. Mi is volt a II. világháború története európai nézőpontból? Európa nem Supermanként vagy Perszeusként emlékszik saját magára. Nem ereszkedett le a fellegekbe azért, hogy bárkit is megmenten. Európa emellett nem is tud olyan ártatlan, Krisztushoz hasonlóként emlékezni magára, akit kívülállók áldoztak fel: minden, ami Európával történt, belülről tört elő. Lehetetlen Európát hősként, mártírként vagy akár csak szörnyetegként is látni; mert a II. világháború történetében *Európának nincsen érdeke*. A háború csak megtörtént vele, mint egy földrengés vagy cunami.

A háború nemzeti emlékezte éppen ezért sokkal erősebb, mint a közös európai emlékezet. A nemzeti emlékezet egyértelmű, miközben az európai emlékezet homályos. A nemzeti történetek hősökön és mártírokon alapulnak, míg a passzivitáson és az önpusztításon kívül Európának nincsen saját története a világháborúval kapcsolatban. Ha e két identitás között választani kell, akkor a nemzeti felfogás sokkal vonzóbb, mint az európai.

Nézzük csak meg, mi történik, amikor az erőteljes nemzeti történet szemtől szembe találkozik az európai történettel. Tavaly a brit jobboldali sajtó képviselői ellátogattak és megvizsgálták az Európai Történelem Házát. Véleményük pedig tele volt megbotránkozással. Miért nem említik Dunkerque-et? Miért nincs szó benne az angliai csatáról? Miért nem hangsúlyozzák jobban Winston Churchillt? Ezek az események olyan központi helyet foglalnak el a brit történelemben, hogy kihagyásuk majdnem felfoghatatlan a brit nemzeti érzelműek számára. A *Daily Mail* beszámolója különösen maró volt. Azt írták, hogy Nagy-Britanniában „arra tanítanak minket, hogy a saját döntéseink és cselekvéseink miatt vagyunk ott, ahol vagyunk”, ebben a múzeumban azonban az európaiakat „a külső erők játékszereként” ábrázolják. Ez a kritika fején találta a szöveget: Nagy-Britannia olyan hősként látja magát, aki a saját kezében tartja a sorsát. Ezzel szemben Európa csak úgy láthatja magát, mint egy katasztrófafilm tehetetlen áldozatai.

És mi a helyzet a lengyel nemzeti érzelműekkel? Hogyan vélekednek a múzeumról? A lengyel kulturális miniszter, Piotr Gliński 2017 októberében tett panaszt a múzeum miatt az Európai Parlament elnökénél. Úgy fogalmazott, hogy a múzeum megpróbálja Németország háborús múltját bagatellizálni, miközben gyalázatos módon úgy állítja be Lengyelországot, mint „bűnrészt a holokausztban”. A múzeum megsértette a háborúval kapcsolatos alapvető lengyel narratívát, amely szerint Lengyelország ártatlan volt, és feláldozta magát azért, hogy valamennyiünket megmenten. A múzeum tehát lengyel szempontból lényegében istenkáromlást követett el, amikor azt sugallta, hogy Lengyelország nem teljesen ártatlan, hanem minden más nemzethez hasonlóan nagyon is emberi.

Most vessünk egy pillantást Európa másik oldalára, vagyis arra a politikai entitásra, amelyet Európai Uniónak nevezünk. „Európa” általános felfogásától eltérően az EU-nak hatásvás története van. A háborúra válaszként alkották meg – az volt a célja, hogy Európa valamennyi népét összekösse és véget vessen a háborúzásnak. Összekapcsol minket gazdasági értelemben. De összekapcsol minket társadalmi és kulturális értelemben is. Olyan intézményeket tart fenn, mint az Európai Történelem Háza, azért, hogy megkönnyítse a nemzetek közötti megértést, és túllépjen a múlt rombolásán. A II. világháború kiválóan illeszkedik az Európai Unió emlékezetéhez. Ez volt az a „hirtelen változás”, amely megmentette az EU-t.

Könnyű megérteni a nagy történetet, amely megerősíti az EU-ról alkotott emlékezetünket. Számomra ez tanmesének vagy családi drámának tűnik s William Golding *A legyek ura* című híres regényének a történetére emlékeztet. A regényben egy csapat gyerek hajótörést szenved, és egy elhagyatott szigeten

a nemzeti felfogás sokkal vonzóbb, mint az európai

Európa közepe – I. (Anjou)
 Nagy Lajos királysága
 1382-es halálakor
 (A térkép az Országos
 Széchényi Könyvtár
 Digitális Képtárjából
 származik:
<http://dka.oszk.hu>)

zátonyra fut. A szigeten való túlélés érdekében próbálnak ugyan együttműködni, de hamar vitába keverednek egymással, majd végül egymás életére törnek. A regény azzal végződik, hogy egy hajó köt ki a szigeten, és az arról leszálló felnőttek akadályozzák meg őket abban, hogy szétmargolják egymást. Az EU éppen olyan, mint amikor megérkeznek a felnőttek. Olyan, mint a felnőttek szervezete, amely bennünket, „gyermeket” kordában tart. A II. világháború során elment az eszünk és a saját testvéreink ellen fordultunk. De 1945 után az EU, a mi szülői szervezetünk békét teremtett közöttünk.

Ismét csak könnyű hiányosságokra bukkanni ebben a történetben. Számos történész azt vallja, hogy az EU legfőbb feladata nem a béke fenntartása, hanem a nemzetek közötti kereskedelem megkönnyítése. Mások arra mutatnak rá, hogy az európai békét fenntartó legfőbb erő nem az EU, hanem a NATO volt. De egyébként Európa valóban békés volt elmúlt 70 év során? Mi a helyzet a hidegháborúval? Mi a helyzet a '60-as évek zavargásaival vagy az 1970-es és '80-as évekbeli terrorista merényletekkel? Vagy a '90-es évek Jugoszláviájával? Ugyanakkor, ismételten hangsúlyozom, hogy ezek a részletek nem is igazán számítanak, mert amiről itt beszélünk, az nem történelem, hanem emlékezet. És a közös európai emlékezetünkben az EU igenis fenntartotta a békét. Ezért részesült Nobel-békedíjban 2012-ben.

Amint arra korábban már utaltam, a nemzeti emlékezet sokkal erősebb, mint a kollektív európai emlékezet. De vajon ez az EU esetében is igaz? Vajon a nemzeti történetek erősebbek-e, mint az EU története? Ez nem hipotetikus kérdés, ugyanis a saját országomban 2016-ban már át is éltük az emlékek küzdelmét. A Brexitről rendezett népszavazás során az egymással versengő világháborús emlékezetek küzdöttek meg egymással újra és újra. A „bent maradni kívánók” tábora az európai történetet mesélte el, vagyis azt, hogyan mentett meg bennünket az EU saját magunktól, miközben biztosította a békét. Az „elhagyást kívánók” pedig a szörnyeteg ellen harcoló bátor kis Anglia brit történetét mondták el. A Brexitet Dunkerque-hez és az angliai csatához hasonlították, mintha szabadságunk forogna kockán.

Nem kérdés, hogy az emlékezetek összecsapásában a nemzeti történet könnyedén az európai történet fölébe kerekedett. A „bent maradni kívánók”

kampánya tulajdonképpen végül már egyáltalán nem is beszélt a közös európai emlékezetéről. Helyette az EU-ban maradás gyakorlati, különösen pedig kereskedelmi vonatkozású előnyeit kezdte hangsúlyozni. A Brexit-pártiak ezzel szemben a nemzeti emlékezetre támaszkodtak. Nagy-Britanniát hős nemzetként ábrázolták, amely egykoron világhatalom volt, és amelyik győzelmet aratott mindkét világháborúban. Az EU elhagyását pedig úgy láttatták, mint ami ismét nagyra teszi Britanniát. Ez volt az egyik legfőbb oka annak, hogy a Brexit-kampány nyerte a szavazást. Függetlenül a realitásoktól, a nemzeti történet egyszerűen jobbnak bizonyult.

KÖVETKEZTETÉS

A nemzeti érzelmű emlékezet tehát sokkal erősebb, mint az európai emlékezet. Következésképpen, amikor elmeséljük Európa történetét, akkor egy kétfrontos háborút vívunk. Egyfelől a történelemért harcolunk az emlékezettel szemben, másfelől pedig Európa és a nemzetek közötti harcot is vívjuk. Mind a két esetben az egyik kezünket hátra kötözve küzdünk.

Történészként kötelességemnek tartom kiemelni, hogy bár az Európai Unió mítoszai vonzóan csengenek, de mindezek mégiscsak mítoszok. Ha megengedjük, hogy ilyen mítoszok irányítsanak bennünket, akkor a történelemtudományt övező tiszteletet tesszük kockára. Másfelől mesemondóként rá kell mutatnom arra is, hogy hiba lenne ezeket a mítoszokat teljes egészében elvetni, mert nélkülük mi is lenne Európa? Mi is az értelme az európai történelemnek, ha nincsen szilárd meggyőződésünk arról, hogy mit jelent Európa?

Az EU mítosza csak egy példája a jó történeteknek. De rajta kívül vannak mások is. Például a kereszténységet alapul véve úgy is láttatható Európa, mint egy keresztény citadella, amely feltartóztatja a muszlim hódítókat. Sok politikus, különösen a visegrádi országok politikusai igyekeznek ezt a narratívát felvázolni. Emellett úgy is lehet ábrázolni Európát, mint a demokrácia bástyáját, amely az olyan erőkkal szemben is felveszi a harcot, mint Oroszország. Ez egy régi hidegháborús toposz, amelyet olyan országok próbálnak ápolni, mint Lengyelország, Németország és Nagy-Britannia. Ez politika és nem történelem. Ugyanakkor, ha identitást kívánunk adni Európának, akkor szükségünk van valamire, ami összetartja – Európának valahogyan hőssé kell válnia a saját történetében! Az európai történészek jelenleg ezzel a központi dilemmával néznek szembe. Meg kell találnunk azt a megoldást a történelem és az emlékezet összekapcsolásához, amely egyiket sem veszélyezteti, ugyanis az európai történelem és emlékezet együtt él és hal. Ez az a csata, amelyet valamennyi történész mindenkor megvívott, és mindig is meg fog vívni. És ez az oka annak, hogy a történelem legalább olyannyira művészet, mint amennyire tudomány.

Sokkal veszélyesebb ugyanakkor a második küzdelem: az európai és a nemzeti közötti küzdelem. Az európai történelemnek nincs más választása, mint hogy felkarolja a nemzeti történelmet. A nemzetállami eszme fontos része Európa történelmének: kirekesztése nevetséges lenne. Ehhez hasonlóan az EU-nak kötelessége, hogy elismerje az önálló, szuverén államok létezését. Ha az európai történelemnek mottója lenne, akkor az ugyanaz volna, mint az európai politika mottója: „egység a sokféleségben”. Ennek a fordítottja ugyanakkor már *nem* igaz a nemzeti történelemre, a nemzeti emlékezetre és a nemzeti politikára. Egyáltalán nincs kötelesség Európa elismerésére, csakis a nemzetállamok elismerésére. Ennek pedig nagyon is valódi következményei vannak: a nemzeti érzelműek szabadon és hevesen támadhatják „Európát”, az európaiaknak azonban ezzel szemben mindig visszafogottságot és megértést kell tanúsítaniuk. Vajon ki lesz az, aki egy ilyen küzdelemből győztesen kerülhet ki? ■

Sokkal veszélyesebb ugyanakkor a második küzdelem: az európai és a nemzeti közötti küzdelem. Az európai történelemnek nincs más választása, mint hogy felkarolja a nemzeti történelmet. A nemzetállami eszme fontos része Európa történelmének: kirekesztése nevetséges lenne. Ehhez hasonlóan az EU-nak kötelessége, hogy elismerje az önálló, szuverén államok létezését. Ha az európai történelemnek mottója lenne, akkor az ugyanaz volna, mint az európai politika mottója: „egység a sokféleségben”. Ennek a fordítottja ugyanakkor már *nem* igaz a nemzeti történelemre, a nemzeti emlékezetre és a nemzeti politikára. Egyáltalán nincs kötelesség Európa elismerésére, csakis a nemzetállamok elismerésére. Ennek pedig nagyon is valódi következményei vannak: a nemzeti érzelműek szabadon és hevesen támadhatják „Európát”, az európaiaknak azonban ezzel szemben mindig visszafogottságot és megértést kell tanúsítaniuk. Vajon ki lesz az, aki egy ilyen küzdelemből győztesen kerülhet ki? ■

**keresztény citadella,
amely feltartóztatja
a muszlim hódítókat**

(Fordította: Sándor Lénárd)